

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם

האשה החשובה וודפת צדקה וחסד מרת **ורדה שניצר** ע"ה ב"ר מאיר ז"ל ת.נ.צ.ב.ה.

בית המדרש דחסידי סוכטשוב בני-ברוק
 כולל דחסידי סוכטשוב
 כולל "סנה משה" ע"ש הרה"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל
 בית מדרש למגידי שיעור "דף היומי"
 חתם סופר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 03-5773333

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 525

מסכת בבא מציעא נ' - נ"ו

בס"ד, כ"ב סיון תשס"ט

השבוע בגליון

- ♦ התקנת מזגן בקיר של דירה שכורה
- ♦ למי שייכות המציאות שנפלו לחצר שכורה?
- ♦ כשקירותיו של בניין ישן בשכונת מאה שערים רעדו
- ♦ אזהרת ה"חפץ חיים" לשוכרי דירות
- ♦ האם דינו של דרכון כדין שטר חוב

♦ בעיית כשרות שהתגלתה במפעל שימורים

- ♦ אדם שהבטיח להשתתף באירוע, ואח"כ הוזמן לברית, מה יעשה?
- ♦ קהילה שביקשה לבטל את התחייבותה
- ♦ אינה דומה הבטחת העשיר להבטחת העני
- ♦ הכרזה בבית הכנסת על מחוסר אמנה

דף מט/א במתנה מועטת

אדם שהבטיח להשתתף באירוע, ואח"כ הוזמן לברית, מה יעשה?

סוגייתנו עוסקת בדבר חובתו של אדם לעמוד בדיבורו, ומבואר בה כי מי שאינו עומד בדיבורו, כגון: המבטיח לתת דבר מה במתנה לחבירו ואינו מקיים את דבריו, הרי הוא "מחוסר אמנה", שאין רוח חכמים נוחה הימנו (לעיל מח/א). הרמב"ן (קידושין יז/ב) אף מגדיר בחריפות את סלידתם של חז"ל מאדם זה וכותב שחכמים "מחזיקין לו רעה".

אין אדם מכונה כך אלא אם הוא לא קיים הבטחה שחבירו האמין לה. כלומר: הבטיח לחבירו לתת לו דבר המתקבל על הדעת ולא קיים את הבטחתו. אולם, אם הבטיח הרים וגבעות לחבירו, אין הוא חייב לקיים את דבריו, משום שחז"ל אמדו בדעתו של המובטח כי הוא לא האמין להבטחה המופלגת.

קהילה שביקשה לבטל את התחייבותה: באחת מקהילות ישראל בגולה התעוררה שאלה שנגעה לדברי סוגייתנו. היה זה כאשר הקהילה ביקשה לחזור בה מהתחייבות מסויימת, תוך שגבאי הקהילה טענו כי אין לכנותם "מחוסרי אמנה", שהרי הם מבקשים לחזור בהם ממתנה גדולה, ורק החוזר בו ממתנה קטנה מכונה כן. אולם, על פי דברי המרדכי בסוגייתנו, שנפסק להלכה כמותו ("שולחן ערוך", סימן ר"ד, סעיף ט) קבע המהרש"ם (שו"ת, חלק ז, סימן קצ"א), כי אין דומה דינו של ציבור שהבטיח מתנה גדולה, ליחיד שהבטיח זאת, ושני טעמים כתבו הפוסקים (סמ"ע שם) בדבר:

א. אדם סומך על הבטחה שקיבל מן הרבים, גם אם מתנה מרובה הובטחה לו על ידם. **ב.** כאשר ציבור אנשים מתחייב ליתן סכום גבוה, מתחלקת התחייבות זו ביניהם, ולפיכך, כל אחד נושא בעול סביר, ולגביו הבטחה זו היא כהבטחת מתנה מועטת, שאסור לחזור ממנה. "מתנה מועטת" היא, איפוא, הגדרה להתחייבות אשר המקבל סומך על דברי הנותן ומאמין להם.

אינה דומה הבטחת העשיר להבטחת העני: לפיכך גם כתבו הפוסקים (שו"ת "חוות יאיר", סימן מ"ה, שו"ת מהרשד"ם, חו"מ, סימן קכ"ח, ועוד), כי אין דומה דינו של אדם עשיר שהבטיח לתת מתנה מסויימת לדינו של אדם עני שהבטיח לתת מתנה זהה. שכן, עבור העשיר זו מתנה מועטת, אך עבור העני הרי היא מתנה גדולה.

עם זאת, בית הדין אינו כופה על אדם לקיים את הבטחתו, מאחר שאין זו חובה הלכתית כי אם קריאת חז"ל לאדם ללכת בדרך הישר (מהרי"ק, שורש קי"ח).

דבר העורך

חברותא בבידעם

לומדי הדף היומי מצויים בעיצומה של לימוד מסכת בבא מציעא.

אין ספק, כי הלומדים הקבועים, מתמלאים באושר ובסיפוק, בהביטם לאחור על המסכתות הרבות שהם זכו ללמוד במהלך השנים האחרונות. ברוך ה' יהודים רבים מצטרפים לגליון לומדי הדף היומי, ותופעה מעניינת זו מעלה על נס את העובדה שישנו דבר-מה המדרבן והממריץ יהודים כה רבים להתמיד בלימודם, יום אחר יום, שבוע אחר שבוע, חודש אחר חודש ושנה אחר שנה! אהבת תורה. פשוטו כמשמעו. מכח ההשתוקקות לתורה הקדושה, אצים המוני יהודים מידי יום ביומו אל בית המדרש, והוגים בתורה הקדושה. לקח רב בנושא זה ניתן ללמוד מהמעשה הבא ששמענו מהרב ליפא פלמן שליט"א מרבני בית מדרשנו.

◀

לעילוי נשמת

מורנו הגה"ח רבי **שמואל צבי קובלסקי** ז"ל

בן הר"ר בנימין ז"ל נלב"ע כ"ג בסיון תשנ"ג
תנצב"ה

נר ה'

נשמת אדם

עילוי נשמת

מרת **אסתר איינהורן** ע"ה

ב"ר דוד ז"ל

נלב"ע כ"ג בסיון תש"ס

תנצב"ה

הונצח ע"י בנה ידידו הר"ר **חיים נפתלי איינהורן** ומשפ' שיחיו - פ"ת

עילוי נשמת

הר"ר **משה הגר** ז"ל

ב"ר יוסף דוד ז"ל

נלב"ע כ"ז בסיון תשמ"ז

תנצב"ה

הונצח ע"י ידידו האחים הר"ר **מרדכי הגר** ומשפ' שיחיו - ניו יורק הר"ר **דוד הגר** ומשפ' שיחיו - לוס אנג'לס

עילוי נשמת

איש רב פעלים וישר דרך הר"ר **אברהם ארונספלד** ז"ל

ב"ר דוד ז"ל

נלב"ע כ"ז בסיון תש"ס

תנצב"ה

הונצח ע"י ידידו בני המשפחה שיחיו

הכרזה בבית הכנסת על מחוסר אמנה: מעניין לציין את דברי בעל האגודה (פרק ו' דב"מ אות ס"ו, ובמהר"ם מינץ שו"ת, סימן ל"ט) הכותב כי ראוי לקבוע בכל קהילות ישראל כי לפני תפילת מוסף של שבת יכריז גבאי בית הכנסת, ש"פלוני מחוסר אמנה על שלא רצה לקיים דיבורו, ואין רוח חכמים נוחה הימנו". כל זאת כדי לענוש אדם זה ולהרתיע את הציבור מלנהוג כמוהו. אמנם בספרי הפוסקים אין מוזכרת תקנה מעין זו, כפי שכתב בעל ה"כנסת הגדולה" (סימן ר"ד, הג"ה ט; אות י"ז, בשם ה"מרדכי" בסוגייתנו) כי די בכך שבית הדין יודיעוהו כי הוא "מחוסר אמנה". מדברי בעל "אור זרוע" (ועוד, הובאו בשו"ת "נחפה בכסף", חלק ב', דף רס"ה) אף עולה כי גם בהודעה זו אין צורך.

ראוי לאדם לקיים את כל הבטחותיו: למרות שהמבטיח לתת מתנה גדולה אינו חייב לקיים את דבריו, כתב בעל "פרי יצחק" (חלק א', סימן נ"א), כי ראוי לו לנהוג במידת חסידות ולעמוד בדיבורו. כך גם מסכם את הנושא רבי שניאור זלמן מלאדי זצ"ל ("שולחן ערוך הרב", מכירה ומתנה, חלק א'), כי ראוי לירא שמים לקיים את כל דבריו.

מן הראוי לציין את דברי ה"מרדכי" בסוגייתנו הכותב, כי אמנם החוזר בו מהבטחה לתת מתנה גדולה אינו "מחוסר אמנה", אך אין אדם רשאי לחזור בו מהבטחה מרובה לעני. שהרי ללא קשר לנושא של "מחוסר אמנה", הבטחתו חשובה כנדר לצדקה שעליו לקיימו.

ברית מילה, או השתתפות באירוע? שאלה מעניינת התגלגלה אל בעל "חלקת יעקב" (שו"ת, או"ח, סימן כ"ד) מאת יהודי נשוא פנים שהבטיח לכבד בנוכחותו אירוע מסויים, אולם זמן קצר לפני מועד האירוע הוא הוזמן להשתתף בברית מילה, ומיודענו נקלע להתלבטות קשה. מחד גיסא הן עליו לקיים את דבריו ולהשתתף באירוע. מאידך גיסא הרמ"א ("שולחן ערוך", יו"ד, סימן רס"ה, סעיף י"ב) כתב: "וכל מי שאינו אוכל בסעודת מילה הוי כמנודה לשמים".

הגאון רבי מרדכי יעקב ברייש זצ"ל השיבו, כי אדרבה, מהלכות ברית מילה עצמה אנו למדים כי עליו לקיים את הבטחתו הקודמת ולהשתתף באירוע. שהרי הרמ"א (שם) הוסיף וכתב, כי אדם שאינו משתתף בסעודת ברית מילה, מפני שאינו רוצה להסב בחברת אנשים שאינם הגונים, אינו חייב לעשות כן. מכאן למדים אנו, כי כאשר יש גנאי בדבר, הנמנע מהשתתפות בסעודה זו אינו מנודה, ומאחר שגם "מחוסר אמנה" הרי הוא מגונה ביותר, מוטלת עליו החובה לקיים את הבטחתו הראשונה.

דף נו"א ומן הפטור על החיוב

בעיית כשרות שהתגלתה במפעל שימורים

בסוגייתנו מבואר שאין מעשרים "מן החיוב על הפטור ומן הפטור על החיוב". כלומר: אין ליטול פרי מעושר ה"פטור" מהפרשת מעשרות ולהפרישו כמעשר עבור פרי "חייב" - פרי שלא עשרוהו עדיין. כך גם נפסק להלכה (עיין רמב"ם, הלכות מעשר, פרק י"ד; "שולחן ערוך", יו"ד, סימן של"א, סעיף ע"א). הלכה זו נוגעת גם למשגיחי הכשרות המועסקים בבתי חרושת, המקבלים משלוחים של פירות וירקות ממקורות רבים. הרב מרדכי עמנואל שליט"א מתאר בספרו "בישורן" (עמוד 41) בעייה אופיינית למפעלים אלה, שהתגלתה במפעל לייצור שימורים. משגיחי הכשרות של המפעל הבחין, כי מקור חלק מן הפירות ממגדלים נכרים, שסחורתם פטורה לחלוטין מתרומות וממעשרות, בעוד שחלק אחר של הסחורה מקורו מחקלאים יהודים, שסחורתם חייבת בהפרשת תרומות ומעשרות. זהו, איפוא, מקרה קלאסי של סחורה "פטורה" וסחורה "חייבת".

הלכה זו גם עוררה שאלה מעשית בקרב משגיחי הכשרות, המופקדים על הפרשת התרומות והמעשרות בחנויות לממכר ירקות. לעיתים קורה, אמרו המשגיחים, שאין ידוע מקורה המדויק של הסחורה, ויתכן שסוג ירק מסויים מגיע לחנות משני חקלאים, אשר אחד מהם עישר את סחורתו בטרם מסירתה לחנות הירקות, ואילו השני לא עשה כן. גם במקרה זה אסור להפריש ירק מארגז אחד כמעשר עבור כל הירקות האחרים מאותו סוג, שהרי אין להפריש מן ה"פטור" על ה"חייב", ואילו הפרשת מעשרות מכל ארגז בנפרד תאריך זמן רב ביותר.

אולם, כותב בעל "מנחת יצחק" (שו"ת, חלק ט', סימן קי"ט), בדרך כלל הירקן אינו מקבל את אותו סוג של ירק משני מקורות שונים, ולפיכך ניתן להסתמך על הרוב, כמבואר בסוגייתנו, ולהתייחס לכל הסחורה שהגיעה באותו מועד לחנותו כאל סחורה שהגיעה ממקור אחד בלבד [עיין "חזון איש", דמאי, סימן י"ב, אות ט"ו, שכלל זה תקף גם לגבי טבל וודאי]. הגר"י ווייס זצ"ל מוסיף וכותב, כי אמנם לעיתים רחוקות מגיע ירק מסויים לאותה חנות ממקורות שונים, ויש לחשוש שהמשגיח הפריש מעשרות מן ה"פטור" על ה"חייב". על כן, תבוא ברכה על המחמיר לעשר בביתו כדי לצאת מן הספק.

עד כמה יש לפקוח עיניים בנושא מסובך זה, ניתן ללמוד מן המקרה הבא, שהתרחש באחד מבתי החרושת הגדולים לייצור שימורי פירות. בעל המפעל ביקש ממשגיחי הכשרות להפריש כתרומות ומעשרות את שיירי הפרי שנותר בסוף תהליך המיצוי, במקום להשתמש בפירות טריים וכך לחסוך כסף. המשגיח נענה לבקשתו. לאחר זמן מה סייר במפעל מומחה לכשרות שגילה עובדה מדהימה.

הימים ימי מלחמת העולם הראשונה. העיירה זאגרישן שבליטא, היתה גם היא נתונה בסערת המלחמה. אימי ההפגזות והמלחמה הגיעו גם אליה. תקופה לא קלה עברה על יהודי המחוז שלא ידעו מה ילד יום.

עם רדת הערב, החל חושך עבה וסמיך מזדחל בין בתי העיירה, והכל התכנסו לבתיהם מתוך תקווה שיעברו את הלילה בשלום.

אור קלוש הבלח מחלון אחד הבתים הנמוכים שבקצה העיירה. בבית פנימה ישב ליד השולחן רב ואב"ד העיר זאגרישן, הגאון רבי בן ציון פלמן זצ"ל, ולמד גמרא עם בנו יקירו, שמואל. השניים ניתקו את עצמם מהאירועים הסובבים אותם, ובעוד שאר בני העיר ישבו בבתיהם וכססו את ציפורניהם בחשש, למדו האב והבן את תורת ה'. אהבת התורה שיקדה באב הדגול ובבנו היקר לא ידעה גבולות.

זכות גדולה נפלה בחלקו של שמואל הילד. אביו רבי בן ציון, נמנה על תלמידי החכמים הנודעים בדורו. הוא היה מתלמידי המובהקים של הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל, וידידו הטוב של הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל.

השעות נקפו עברו להם, ולפתע, בעיצומה של סוגייה מעניינת, כבה הנר הקטן שהאיר את דפי הגמרא. אש התורה בערה בו בשמואל הקטן. "אנחנו נמשיך ללמוד ויהי מה", חלפה בקרבו המחשבה. לא חלפו רגעים מספר ורעיון שובבי צץ בראשו.

קיר משותף חצץ בין בני משפחת פלמן לבין משפחה נוספת שהתגוררה בסמיכות להם. בסמוך לאותו קיר, היה מוצב ארון בגדים גדול ויציב. מעל הארון היה קבוע אשנב זכוכית קטן, ודרכו ניתן היה להבחין כי בבית השכנים דולקת עששית קטנה.

וממחשבה למעשה. שמואל הקטן אץ להביא כסא, העמידו ליד הארון והוא ואביו נעמדו יחד על הכסא. או אז הניף רבי בן ציון את בנו שמואל אל-על, ובכוחות משותפים הצליח הילד לטפס מעל הארון. "כעת נוכל לשוב וללמוד" שח הילד בסיפוק. אביו הגיש לו את כרך הגמרא שבה למדו, וכך שכב שמואל הקטן למעלה, מעל הארון, והחזיק בידי הקטנות את הגמרא שמילותיה נראו

בקושי לאור קרני האור הקלושות שבקעו מהעששית של השכנים.

למטה, שב הרב בן ציון אל מקומו ליד השולחן, והשניים שבו אל לימודם ביתר שאת וביתר עוז. קולו הדקיק של הילד הקטן ניסר בעלטה, הוא קרא את הגמרא ואביו הדגול הפנה את קולו למעלה, אל ילדו ששכב על הארון, והסביר לו את דברי הגמרא.

אין עוד אומה בעולם, שיכולה להוציא מקרבה בנים כה מסורים למורשתה ולתורתה. בתוך המלחמה והפחדים, בחושך, כאשר כל הסיבות והתירוצים שבעולם נתונים בכף ידך, כדי להסביר ולנמק מדוע כעת אי אפשר ללמוד, פשוט לא שייך. ישובים להם שני יהודים, אב דגול, רב עיר ואב בית דין, וילדו הקטן, והוגים בתורת ה'. היש לנו אהבת תורה גדולה מזו?

לא לחינם זכה רבי בן ציון בבן שכה חשק בתורה. דוגמא אישית, כך אומרים אישי החינוך כולם, היא החינוך הטוב ביותר. עם סיום המלחמה השתלטו הקומוניסטים על ליטא, ומאבקם הראשון הופנה כנגד הרבנים מנהיגי העדה. בעקבות זאת, נאלץ הגאון רבי בן ציון פלמן זצ"ל להסתתר בבוידעם שבביתו מאימת הצוררים.

מה יעשה רב יהודי שנאלץ לשכב בבוידעם? ובכן, מידי יום, היה מגיע הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל לביתו של רבי בן ציון, מטפס גם הוא אל הבוידעם, והיו השניים רכונים בגומחה ועוסקים בתורה הקדושה!!! יהודי שזוכה לרכוש אהבה לתורה, ומשכיל להבין את האושר הנצחי שמנחילה התורה ללומדיה, זוכה גם לקבוע עיתים לתורה מידי יום ביומו, שהרי מיהו שיהין להפסיד אושר עילאי כה רב.

נישא עינינו לנוותן התורה, שיתן בליבנו אהבת תורה ויראת שמים, ונזכה להוסיף ולהגביר חיילים לתורה.

התברר לו שהמשגיח החרוץ הקפיד לעשר את הפירות מיד עם כניסתם למפעל, ומאחר שבתחילת יום העבודה עדיין אין שיירי פירות, היה המשגיח מפריש פירות טריים כמעשר עבור המשלוח הראשון שהגיע למפעל.

לעומת זאת, כאשר הגיע המשלוח השני, כבר השתמש המשגיח בשיירי הפירות שנותרו מן המשלוח הראשון, והפרישם כמעשר עבור המשלוח השני למרות ששיירי פירות אלו כבר פטורים ממעשרות ואין אפשרות להשתמש בהם כדי לעשר פירות אחרים שלא עושרו. לפנינו, איפוא, הפרשת תרומות ומעשרות מן ה"פטור" על ה"חיוב" [סיפור זה והשלכותיו מובא בספר "בישורון" הנ"ל בעמוד 26].

דף נו/ב והאי נמי ביומיה מכירה היא

התקנת מזגן בקיר של דירה שכורה

הגמרא בסוגייתנו דנה אם התורה החילה את דיני אונאה [מקח טעות וכדומה] גם לגבי עסקאות של **השכרת** חפצים ובתים. שורש הספק נובע מלשון הפסוק העוסק באונאה (ויקרא כה/יז): "וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְּכָר לְעַמִּיתְכֶם אוֹ קָנֶה מִיַּד עַמִּיתְכֶם אֶל תֹּנוּ אִישׁ אֵישׁ אֶת אָחִיו". לכאורה משמע מפסוק זה, כי דיני אונאה תקפים בעסקאות של קניה ומכירה בלבד. אולם, למסקנת הגמרא, דיני אונאה נאמרו גם לגבי עסקאות של שכירות, משום שגם עסקאות השכירות נחשבות כמכירה של נכס, אם כי לתקופה מוגבלת.

שוכר אינו בעל הדירה: מדברי הראשונים והפוסקים עולה, כי אין כוונת הגמרא לייחס לשוכר בעלות מוחלטת על הנכס בזמן שכירותו, שהרי הגמרא (עבודה זרה טו/א) אוסרת על אדם להשכיר את ביתו לצרכי עבודה זרה, על פי הפסוק (דברים ז/כז) "וְלֹא תִבְיֵא תוֹעֵבָה אֶל בְּיַתְךָ", ואם נכס מושכר אינו נחשב בבעלות המשכיר אלא בבעלות השוכר - לא היה תוקף לאיסור זה, שהרי בתקופת השכירות אין המשכיר מביא תועבה אל **ביתו**, כי אם השוכר שהנכס נחשב בבעלותו.

למי שייכות המציאות שנפלו לחצר שכורה? למרות זאת נחלקו ראשונים (רש"י, בבא מציעא, קב/א, ד"ה "בחצר דמשכיר", ורמב"ם, הלכות שכירות, פרק ו, הלכה ה', והראב"ד, שם) מי הוא הזוכה במציאות שנפלו בחצר מושכרת, ויש הסוברים כי השוכר זוכה בהם, אף על פי שאין הוא בעל החצר. הפוסקים מבארים, כי הבסיס לדעה זו אינו משום שהשוכר נחשב כבעל הנכס, אלא משום שלדעת ראשונים אלה הזכיה בקניין חצר מוקנית לאדם **שזכויות השימוש בחצר** שלו הן, ולפיכך, השוכר את זכויות השימוש בחצר, גם זכאי במציאות שנפלו לחצר זו (עין "שולחן ערוך", סימן ש"ג, סעיף ג', ובסמ"ע שם, ס"ק ה', ובש"ך שם, וב"קצות החושן" שם, ס"ק א').

כשקירותיו של בניין ישן בשכונת מאה שערים רעזו: יהודי תושב שכונת מאה שערים בירושלים הרחיק לכת בהבנה של הגדרת אי בעלותו של השוכר על הנכס השכור, ובהתאם לכך הוא ביקש להתייחס אל אחד השכנים שדר בשכירות, כאל אורח בלבד. אותו אדם התקין מזגן רועש בקיר הבניין, ושכן שדר בשכירות בדירה בבניין זה תבע ממנו להסירו ממקומו, מאחר שכל אימת שהופעל המזגן העצמתי, היו קירותיו הישנים של הבית רועדים, והרעש העצום שעלה מן המזגן היה גם הוא בלתי נסבל. בתוך טענותיו הוסיף השוכר ואמר, כי המזגן הותקן בקיר משותף לכל דרי הבית, וממילא אין זכותו של בעל המזגן להתקינו בקיר זה ללא נטילת רשות מדיירי הבניין. לעומתו טען מתקין המזגן, כי אין הוא צריך להשיב לטענות התובע, שהרי הוא שוכר בלבד, וממילא אין לו בעלות בנכס המקנה לו זכות לטעון כנגד בעלי הדירות בבניין זה. אולם בית הדין הבהיר נחרצות, כי למרות שהשכרה אינה מוגדרת כמכירה, אין לשלול מן השוכר את הזכות המוקנית לבעל הבית לטעון כל טענה, כאשר זכויות המגורים שלו נפגעות (פס"ד י-ם דיני ממונות, ב' פס"ד בעמוד קע"ז).

אזהרת ה"חפץ חיים" לשוכרי דירות: יש להדגיש כי בכל מקרה של שכירות אשר לא נקבעו לגביה דברים ברורים, הולכים אחר מנהג המקום ("שולחן ערוך", חו"מ, סימן ש"ג, סעיף א'). בקשר לכך מן הראוי לציין את אזהרתו של ה"חפץ חיים" ("אהבת חסד", סוף חלק א') כי בכל ענייני מומן יש לקצוב ולברר מראש את כל הפרטים, כדי שלא להכשל באיסור עושק וגזל, מאחר שפעמים רבות קשה לברר מה הוא מנהג המקום, ויתכן שאחד מהצדדים עלול לחשוב שחבירו לעסקה גזלו או עשקו.

דף נו/ב אין גופן ממון

האם דינו של דרכון כדין שטר חוב?

בסוגייתנו מבואר שפרשת השומרים האמורה בתורה (שמות כב), המגדירה את חיוביו של אדם שקיבל על עצמו לשמור חפץ של רעהו, אינה חלה על אדם שקיבל על עצמו לשמור **שטר** חוב של חבירו, ולפיכך, השומר שטר אינו חייב בגניבתו או באבידתו. כלל זה דורשת הגמרא מהפסוק (שמות כב/ו) "כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ כְּלִים לְשֹׁמֵר", המחיל את דיני השמירה על חפצים בעלי

המעוניין לזכות את הרבים
בסיפור מעניין, או בעבודה מרתקת
שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל,
מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי,
ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה.
כתובתנו: ת.ד. 3446 בני ברק. פקס: 03-570-67-93
mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

שווי עצמי בלבד. אולם, שטר חוב מהווה אמצעי לגביית חוב, אך אין לו ערך עצמי, ולכן אינו נכלל בפרשת השומרים.

לדעת רוב הראשונים, מאחר שהתורה לא כללה בדיני השומרים את השומר על חפץ שאין לו שווי עצמי, אף אם שומר זה יזלול בשמירתו על השטר באופן שמוגדר כ"פשיעה", הוא לא יהיה חייב לשלם עבור נזק שייגרם לשטר (טור, חו"מ, סימן ש"א, בשם רי"ף, רא"ש, ראב"ד, רמב"ן ורשב"א). אולם לדעת הרמב"ם (הלכות שכירות, פרק ב', הלכה ג') התורה מיעטה את התחייבותו של שומר השטר, בעטייה של **גניבה ואבידה** בלבד, אך אין כל אפשרות לפטור אותו מפשיעה בשמירת השטר מפני שהוא כמזיק את חבריו בידיים, ומסיים הרמב"ם: "ודין אמת הוא זה למבינים וכן ראוי לדון". להלכה פוסק הרמ"א ("שולחן ערוך", חו"מ, סימן ש"א, סעיף א') שהשומר פטור מפשיעה, והש"ך (שם, ס"ק ג', וכן בסימן ס"ו, ס"ק קכ"ב - קכ"ו) חולק עליו וסובר שהלכה כדעת הרמב"ם.

נוכל לעמוד ביתר שאת על ההגדרה העדינה "שאינו גופן ממון", על ידי המעשה הבא. לפני שנים רבות השאיל יהודי את דרכו לחבריו. כאשר בעל הדרכון ביקש מחברו להשיב לו את דרכו, טען הלה כי הדרכון אבד ואיננו.

על פי דין תורה, ראוי בעל חפץ שנמסר לשמירה לדרוש מן השומר להשבע לו, כי אכן החפץ נגנב או נאבד, כטענתו. אולם שואל הדרכון טען, כי בסוגייתנו מבואר שדיני השמירה אינם חלים על אדם השומר על חפצים שאין גופם ממון. ומאחר שגופו של הדרכון אינו שווה ממון ואין לו ערך עצמי, שהרי תפקידו הוא לשמש כאמצעי לאפשר לבעליו לעבור ממקום למקום, יש לפטור משבועה. אכן, אחד מרבני העיר חליבו הצדיק את טענת השומר.

אולם הגאון רבי שאול יוסף נתנזון זצ"ל (שו"ת "שואל ומשיב", מהדו"ק, חלק א', סימן ל"ח), שלל מכל וכל את ההשוואה בין שטר חוב לבין דרכון. שכן, בעליו של שטר חוב אמנם אינו זקוק לשטר עצמו, כי אם לכסף שיגבה **תמורתו**. כלומר: החוב קיים ועומד גם ללא השטר, ולוהו ישר יפרע את החוב גם בלעדיו. לעומת זאת, הדרכון עומד לשרות בעליו כדי לעבור ממדינה למדינה, ובלעדיו אין אפשרות לעבור את הגבול. כלומר: הדרכון אינו משמש כראיה בלבד לזהות בעליו, אלא ככלי מעבר בגבולות, וממילא ניתן לכנותו "דבר שגופו ממון", וחייב השואל להשבע.

מכירת דרכון לאדם אחר: אמנם היו שטענו כי המזיק דרכון אינו חייב לשלם לבעליו בעטיו של נזק שנגרם לו, שהרי לדעת בעל "נתיבות המשפט" (סימן קמ"ח, ס"ק א': ועיין עוד לגבי סברא זו שו"ת "בית יצחק", אה"ע, חלק א', סימן ע"ג, ס"ק ט', וכן בש"ך סימן שפ"ו), חפץ שהוא שימושי עבור בעליו בלבד, אשר אינו יכול למכרו לאחרים, אינו נחשב כחפץ בעל ערך ממוני, וממילא אין המזיק מתחייב בתמורתו, שהרי אין לו תמורה. אולם בספר "אורחות המשפטים" (כלל ל"ב, ס"א) כתב רעיון מעניין, שכנראה נוהג היה בתקופתם כאשר לעיתים נאלצו היהודים להמלט ממקום למקום מאימת הגויים, תוך הסתרת זהותם, ולשם כך הם היו זקוקים להשתמש בדרכו של אדם אחר. ממילא, במצבים מעין אלה יש להתייחס אל הדרכון כאל חפץ סחיר בשוק, לאותם הנזקקים לו.

נסא דברכתא

מעומקא דליבא
נשגר בזאת ברכת מזל טוב
לרגל השמחה השרויה במעונם של
הרבנים מגידי השיעורים מבית מדרשו

הרה"ג שלמה כהן שליט"א
ביהכ"נ הספרדי - אחוזה חיפה
לרגל הולדת הבן

הרה"ג שמואל פרוכטר שליט"א
ביהכ"נ לכו נרננה, היכל הרחמים - גבעת שמואל
היכל משה - רמת גן
לרגל הולדת הבן

הרה"ג ישראל רווח שליט"א
ביהכ"נ זכור לאברהם - ירושלים
לרגל הולדת הבן

הרה"ג דוד יעקב שוורץ שליט"א
ביהכ"נ המרכזי - אור הגנוז
לרגל הולדת הבן

הרה"ג יוסף שמואלי שליט"א
ביהכ"נ יזדים - ירושלים
לרגל הולדת הבן

ברכת התורה ולומדיה
מאורות הדף היומי

לעילוי נשמת

הר"ר **אברהם יעקב פרידמן** ז"ל
ב"ר מרדכי ז"ל נלב"ע כ"ה בסיון תשנ"ד
גבאי בית המדרש סוכטשוב

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **רבקה הירש** ע"ה
ב"ר מנחם אריה ז"ל
נלב"ע כ"ד בסיון תש"ס

תנצב"ה

הונצחה ע"י ידידו בני המשפחה שיחיו

כי נר מצוה ותורה אור

הקדם והנצח

את נשמת יקירך ז"ל

שיום הזיכרון שלהם הל בחודשים:

אלול - תשרי - חשוון - כסלו
טבת - שבט

כתב בעל החפץ חיים:

"...וכזה יראה הוא בעצמו לעשות לעילוי נשמת אביו ואמו שעמלו בכל כוחותיהם עליו... יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח. וכן ראיתי רבים נוהגים"

בגמרא המיוחדת "מהדורת נר תמיד"

בהוצאת מאורות הדף היומי
מסכת בבא בתרא

עשרות אלפי גמרות מודפסות ונלמדות
לעילוי הנשמה המונצחת בעמוד הגמרא

לפרטים והרשמה: (שי) טל. 03-5775307 פקס. 03-7601020

מאורות הדף היומי

משרד ראשי: רח' ווגמן 1 (פינת התם סופר 5)
Wagman street 1 ת.ד. 471 בני-ברק
P. O. B. 471 Bnei-Brak ISRAEL טל: 03-5775333
tel: +972-3-5775333 פקס: 03-7601020
Fax: +972-3-7601020 E-mail: meorot@meorot.co.il
אימייל:

לתרומות והנצחות טל: 03-5775307
מוקד ההזמנות 151-500-700